

Handläggare
Eija Pohjanen
Telefon: 08-508 33 920

Till
Utbildningsnämnden
2021-10-14

Rapport Språkuppdrag 2021

Samlad rapport för budgetuppdrag om språkutvecklande arbetssätt och screening

Förvaltningens förslag till beslut

1. Utbildningsnämnden godkänner förvaltningens redovisning.
2. Utbildningsnämnden ger förvaltningen i uppdrag att revidera riktlinjer för övergångar mellan förskola och skola i Stockholms stad och återkomma till nämnden.

Lee Orberson
T.f. utbildningsdirektör

Eva Broström
Avdelningschef

Sammanfattning

Utbildningsnämnden har i kommunfullmäktiges budget för år 2021 fått i uppdrag att genomföra en utredning om hur språkutveckling sker i förskolan, vilka åtgärder som kan förbättra förutsättningarna för språkutvecklingen samt att undersöka förutsättningarna för att genomföra ett pilotprojekt för screening av läs- och skrivsvårigheter i förskolan.

Utbildningsförvaltningens utredning visar att det pågår ett stort antal språkutvecklande arbetssätt och insatser vid stadens förskolor och att dessa genomgående är grundade i vetenskap och beprövad erfarenhet. Utredningen visar också på att det pågår flera utvecklingsprojekt i stadens förskolor, som syftar till att utveckla arbetssätt där olika typer av kartläggning av barns språk ingår. Det arbete som pågår behöver följas upp och utvärderas, exempelvis pilotprojektet i Rinkeby-Kista. Förvaltningen ser mot bakgrund av detta inte behovet av att i nuläget genomföra ytterligare pilotprojekt gällande screening för läs- och skrivsvårigheter i förskolan.

Det är angeläget att stadsdelsförvaltningarnas insatser fortgår för att dels stärka barns språkutveckling i svenska och modersmålet dels öka kompetensen i barns typiska språkutveckling, andraspråksinläring och flerspråkighet. Även utvecklingen av en mer systematisk dokumentation och uppföljning av varje barns språkutveckling behöver fortsätta.

Förvaltningen föreslår att nämnden godkänner förvaltningens redovisning och ger förvaltningen i uppdrag att revidera riktlinjerna för övergångar mellan förskola och skola i Stockholms stad i syfte att tydligare inkludera läroplansområdet språk och kommunikation.

Bakgrund

Utbildningsnämnden har fått i uppdrag i kommunfullmäktiges budget för år 2021 att genomföra en utredning om hur språkutveckling sker i förskolan och vilka åtgärder som kan öka förutsättningarna för språkutvecklingen. Utbildningsnämnden har även fått i uppdrag i att genomföra en utredning om förutsättningarna för att kunna genomföra ett pilotprojekt för screening av läs- och skrivsvårigheter i förskolan.

Ärendet

Uppdrag språkutvecklande arbete

Insatser, arbetssätt och metoder

Utbildningsförvaltningens utredning visar att det pågår ett stort antal språkutvecklande arbetssätt och insatser vid stadens förskolor och att dessa genomgående är grundade i vetenskap och beprövad erfarenhet.

Det som avgör om insatser blir framgångsrika är utöver kvaliteten på undervisningen även graden av systematik i planering, genomförande och uppföljning. Ur ett styrnings- och ledningsperspektiv är det avgörande att de insatser som görs, genom hela styrkedjan, följs upp och utvärderas samt att resultat och måluppfyllelse dokumenteras på både grupp- och individnivå.

I utredningen dras slutsatsen att arbetslagen behöver arbeta mer systematiskt och ha tillgång till underlag som tydligare visar hur undervisning i läroplansområdet språk och kommunikation bidrar till kontinuitet och progression i barns lärandet över tid.

Styrning och ledning

En tolkning utifrån intervjuunderlaget är att vilka insatser som används i det språkutvecklande arbetet och vad som görs mer

konkret inom ramen för valda insatser i hög grad styrs av personalen och de blir därför personberoende. En risk med detta är att insatser som fungerar riskerar att avslutas om personalen som driver dem slutar eller byter avdelning. Ett mer systematiskt arbete med insatser och hur de implementeras skulle sannolikt leda till ett mer stabilt utvecklingsarbete som också kan följas upp och utvärderas över tid.

Långsiktighet betonas genomgående, i både forskning och utredningar, som en av de viktigaste faktorerna för ett framgångsrikt språkutvecklande arbete. För att hålla ut krävs sannolikt att insatser visar på goda resultat i termer av att barn lär och utvecklas inom språk och kommunikation. Lika centralt är behovet av att utvärdera och utveckla utbildningen. Personalens kompetens är central liksom fungerade styrning och ledning genom hela styrkedjan.

Uppföljning och utvärdering

De språkutvecklande insatser som redan görs behöver fortgå. Dessa behöver även systematiskt följas upp över tid och effekter bör mätas på både grupp- och individnivå. Vid uppföljning behöver återkoppling inkluderas i hela styrkedjan. Den största bristen med det språkutvecklande arbetet, som påtalats genomgående i utredningar och rapporter, är bristen på systematisk uppföljning och utvärdering. I Stockholms stad är styrning genom 13 olika stadsdelsnämnder en utmaning för likvärdighet. Att följa upp varje barns utveckling och lärande inom läroplansområdet språk och kommunikation är också en utmaning.

I Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltning pågår ett pilotprojekt. Inom projektet har en AI-robot tagits fram i syfte att kartlägga framför allt de äldsta barnens språkutveckling. Roboten spelar in barns röster och transkriberingar av dessa ljudupptagningar görs automatiskt. Data som genereras är exempelvis antal ord per ordklass. I intervjun framkom att roboten kan bli en användbar komponent i arbetet med barns språkutveckling i det strategiska arbetet och även utgöra ett användbart underlag inför övergång till skola. En möjlighet är att till exempel göra före och efter mätningar, då man arbetat konkret med språkutveckling och få en kvantitativ bild av hur många fler ord barnen som grupp behärskar efter en specifik insats.

Personalens kompetens

Utbildningsförvaltningens tidigare uppföljning visar att stadsdelsnämndsområden med hög andel flerspråkiga barn behöver stärka förskolans arbete med barnens språkutveckling i svenska. Arbetet med flerspråkighet är dock angeläget i alla stadsdelsnämndsområ-

den. Den tidigare uppföljningen visar på ett behov av kompetensutveckling för att stödja barns flerspråkighet.

Rektorerne beskrev i intervjuerna ett behov av medveten rekrytering, att vid varje rekrytering säkerställa att all personal har tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna delta i undervisningen, tolka och följa läroplanen samt dokumentera barns utveckling och lärande samt kommunicera med vårdnadshavare. Utredningen ”Fler barn i förskola - för bättre språkutveckling i svenska”¹ för ett resonemang om att nationella riktlinjer vid rekrytering för att bedöma personalens kunskaper i det svenska språket skulle kunna utgöra ett stöd för förskolorna. ”Förskolerapport 2020” konstaterar att särskilda kompetensutvecklande insatser behöver riktas dit behovet är som störst. I detta arbete skulle både nationella riktlinjer och stadsövergripande rutiner kring rekrytering utgöra ett stöd för förskolorna.

Övergång och samverkan

Det framstår som angeläget att skolan bygger vidare på arbetssätt från förskolan och att förskolan också förbereder barnen för de kunskapskrav som kommer i skolan. För att skapa en mer koherent övergång för barnen mellan förskola och skola inom staden behöver förskolornas dokumentation som lämnas till skolan tydligare inkludera området språk och kommunikation. För en distinktare progression i undervisningen mellan förskola och skola behöver förskolan även få ta del av resultaten på gruppnivå av de obligatoriska kartläggningarna av elevers kunskaper i språklig medvetenhet som görs i förskoleklass inom ramen för ”Hitta språket”². Detta gäller framför allt i socioekonomiskt svaga områden. En utökad kommunikation skulle skapa en tydlighet och en riktning för förskolornas språkutvecklande arbete. Riktlinjer för övergångar mellan förskola och skola i Stockholms stad bör därför tydligare inkludera läroplansområdet språk och kommunikation.

Uppdrag screening

Teoretiska utgångspunkter

För att kunna identifiera barn som riskerar att misslyckas i sin tidiga läs- och skrivinläring behöver pedagoger inom förskolan ha goda kunskaper om barns typiska språkutveckling. Förskolans viktiga kompensatoriska roll framgår särskilt för de barn som inte exponeras för svenska eller får tillräckligt stöd i sin läsutveckling utanför förskolan.

¹ SOU 2020:67

² Kartläggning i förskoleklassen - Skolverket

Internationella studier har sedan länge visat att det finns ett samband mellan barns språkutveckling och socioekonomisk bakgrund. Barn med högutbildade föräldrar har en stor fördel vid skolstarten jämfört med barn till lågutbildade föräldrar med låga eller inga inkomster. Då området tidigare varit relativt utforskat i Sverige slår nu en avhandling i lingvistik fast att detta samband gäller även i Sverige. Föräldrarnas utbildningsnivå visade sig ha ett samband både med barnens ordförståelse, grammatisk förmåga och exekutiva funktioner som uppmärksamhet, arbetsminne och problemlösning³.

Flerspråkighet och läs- och skrivsvårigheter

När det gäller språkstörning och språkförsening är forskningen entydig kring behovet av tidig upptäckt och därmed tidiga insatser, helst före skolstart⁴. Flerspråkighet i sig leder inte till språkstörning, men riskfaktorer – till exempel att bo i segregerade områden och därmed inte få tillräcklig exponering för svenska, låg utbildningsnivå hos modern och socioekonomisk utsatthet – sammanfaller ofta med genetisk risk att utveckla språkstörning⁵.

Språkkartläggning

Utredningen visar att det saknas ett brett vetenskapligt stöd för att genomföra en allmän språkkartläggning av förskolebarn. Enskilda studier visar däremot på fördelar med kartläggning, men dessa studier behöver skalas upp och testas på ett större urval för att besluta ska kunna fattas för eller mot införande av allmän kartläggning. Däremot finns stöd för riktad kartläggning av språk i områden med stor andel flerspråkiga barn och personal. Att identifiera barn med språkliga svårigheter tidigt har visat sig vara centralt för barnets språkliga utveckling. Tidiga insatser är också avgörande för en mer gynnsam utveckling.

Utredningen visar samtidigt att det pågår flera utvecklingsprojekt i stadens förskolor med att utveckla arbetssätt där olika typer av kartläggning av barns språk ingår. Det arbete som pågår behöver följas upp och utvärderas, exempelvis pilotprojektet i Rinkeby-Kista. Förvaltningen ser mot bakgrund av detta inte behovet av att i nuläget genomföra ytterligare pilotprojekt gällande screening för läs- och skrivsvårigheter i förskolan.

³ Tonér, Signe Language and executive functions in Swedish preschoolers. (2021), Stockholms universitet.

⁴ Hallin, Nilholm (2007) i Pedagogisk Forskning i Sverige årg 12 nr 3 s 226–229 issn 1401–6788. Myrberg 2007.

⁵ Hallin, Nilholm (2007) i Pedagogisk Forskning i Sverige årg 12 nr 3 s 226–229 issn 1401–6788.

Prioriterade åtgärder

Sammanfattningsvis görs bedömningen att nedanstående åtgärder bör prioriteras för att öka förutsättningarna för en god språkutveckling för alla barn i Stockholms stads förskolor. Det är angeläget att arbetet med följande delar fortgår vid stadsdelsförvaltningarna:

- Erbjudna fortsatta insatser för att stärka barns språkutveckling i svenska och modersmålet.
- Utveckla en mer systematisk dokumentation och uppföljning av varje barns språkutveckling.
- Bidra med insatser för ökad kompetens i barns typiska språkutveckling, andraspråksinläring och flerspråkighet.

I tillägg till detta bör utbildningsförvaltningen få i uppdrag att göra en översyn av riktlinjer för övergångar mellan förskola och skola i Stockholms stad. I riktlinjerna behöver läroplansområdet språk och kommunikation inkluderas tydligare.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom förskoleavdelningen.

Ärendet kommer att behandlas i samverkan med de fackliga organisationerna den 5 oktober 2021. Ärendet kommer också att behandlas vid funktionshinderrådets sammanträde den 6 oktober 2021.

Förvaltningens synpunkter och förslag

Barnkonsekvensanalys

Rapportens ambition att säkerställa att alla förskolebarn ges samma möjligheter att utveckla sina språkfärdigheter utgår från barnets bästa. Utgångspunkten för de slutsatser och åtgärdsförslag som presenteras i rapporten är att varje barn ska nå sin fulla potential i en förskola av hög kvalitet.

Konsekvenser för jämställdhet

Förskolan har en viktig funktion i samhället för jämställdheten mellan kvinnor och män. I förskolans uppdrag ingår att aktivt inkludera ett jämställdhetsperspektiv för alla barn. Den forskning som refereras i utredningen har inte visat på några betydande skillnader mellan könen när det gäller språkutvecklande arbetsätt, metoder och insatser. I övrigt behandlas inte jämställdhetsfrågor på något konkret sätt. Förslagen i rapporten innebär dock inte en påverkan på barn utifrån kön.

Förslag till beslut

Utbildningsförvaltningen föreslår att utbildningsnämnden beslutar att godkänna förvaltningens redovisning och ger förvaltningen i uppdrag att revidera riktlinjerna för övergångar mellan förskola och skola i Stockholms stad och återkomma till nämnden.

Bilaga

Rapport Språkuppdrag 2021